

A study of Thematic and historical Course of Obeyd Studies in Persian Scientific Articles*

Raziye Jafari¹ |, Mohammad Hossein Karmi²

Abstract

1. Introduction

One of the most important scientific treasures of any country is the collection of short and long articles written by experts in various fields and published in publications. Writing articles in Iran does not have a long history. Before the constitution, most of the research texts were the same contents that were written in tazkiras and other books, which of course had no scientific and documented basis. After the constitution, the quality of literary research was transformed and skepticism became common and literary researchers tried to improve the quality of literary research by referring to original works and using criticism techniques. In the field of satire, the first articles written are

* Article history:

Received 2 December 2021

Received in revised form 5 August 2022

Journal of Iranian Studies, 22(43), 2023

Accepted 9 August 2023

Published online: 9 August 2022

Publisher: Shahid Bahonar University of Kerman

© The Author(s).

¹ PhD student, Persian language and literature, Shiraz University, Shiraz, Iran rjfy9255@gmail.com

² Professor of Persian language and literature, Shiraz University, Shiraz, Iran mohamadhkarami@gmail.com

related to the introduction of Obeyd Zakani and humor in his works. In general, it should be said that the word humor in the sense and meaning of the term that we use today was first used in researches that introduced Obeyd Zakani and his special way of expressing Lataif, a way that was used with others. It was different and attention to the element of social criticism is prominent in them.

2. Methodology

In this research, firstly, by using famous Persian websites such as Noormags.ir, Magiran.com, Humanities Comprehensive Portal, Academic Jihad Database (SID.ir) and the other articles on the subject of Obeyd Zakani. It was found that there are about 71 articles that use the name Obaid Zakani or the word mouse and cat (Moosh o Gorbeh) in the title or abstract or keyword. Then, we have classified and analyzed the articles in thematic and historical categories, and the result of the research is shown on the graph. It should be noted that in this research, only scientific articles were examined and counted, and conference articles and books were not considered.

3. Discussion

Looking at the researches in the field of humor, we realize that the first researches in this field are about the introduction of Obeyd and his works as the most important humorist before the constitution, but with the passage of about a century, scientific and non-scientific articles are still being written about Obeyd. The review of articles related to Obeyd Zakani provides us with valuable information about the research process in different years, which can be used to observe the interest and scientific level of researchers related to specific topics and approaches of Obeyd research in different decades. In addition, it can help researchers in this field to avoid repetitive research and to have better access and familiarity with humorous sources for

conducting new research, and to recognize useful and necessary sources from non-useful ones.

In this research, we have reviewed the scientific articles related to Obeyd zakani that have been written since the beginning until today. Examined the articles in terms of structure and content and divided them into six historical periods and seven subjects of Obeyd's humor, Obeyd's biography, introduction of works, content and theme, rhetorical and satirical techniques, comparative studies and review of literary theories in Obeyd's works; We have reviewed and classified; We have introduced repetitive and useless researches as well as useful and scientific researches and have shown the historical course of articles in different decades. Studies show that in the first years, the subject of the articles is often the introduction of Obeyd Zakani and Obeyd's social satire and introduction of his works. These articles mostly have a descriptive approach and have little benefit from analysis and reasoning. The language of the articles is often literary; Writers tend to write essays and generalize and do not go into details. In the eighties, only one article was written, which is better in terms of quality than the articles of the previous period. In the 1970s, in addition to dealing with Obeyd's life and satire, Obeyd's works were introduced and compared with the works of others such as Hafez and Yaghma Jandaghi. In the seventies, the subject of most of the articles is the introduction of Obeyd's works, and the articles still have a descriptive approach and do not deal with specific analysis. In terms of structure, they lack a scientific structure in the modern sense. Mohammad Jaafar Mahjoub is the most important researcher of this period, in the field of introduction of Obeyd's works and its manuscripts, who contributed to a better and more scientific understanding of Obeyd Zakani and his works with his articles. His articles are among the most influential articles in the field of Obeyd

studies. In the 1980s, scientific articles grew significantly in terms of content and structure, and diverse and new topics such as comparative studies, studies of children's and adolescent literature, and literary theories were also effective in looking at Obeyd's works in a new way, but these articles were written by beginners and They often lack analyzes and arguments and presentation of scientific statistics.

4. Conclusion

Most of the articles in the field of Obeyd studies were written in the 1990s, and in terms of quality, these articles have a variety of topics and scientific structures, and have more analytical power than previous articles. However, they have weaknesses, such as: not mastering the theories and examining Obeyd's works based on literary theories, not providing accurate statistics on the amount of use of satirical techniques, great importance on the structure of the article and its stereotyping, and less attention to the content, arguments, and scientific analyzes. After the 1990s, the most articles in the field of Obeyd studies were written in the 1970s. Although the articles of the eighties are less than the articles of the seventies; In terms of the quality and diversity of the subject, they have a more scientific structure and content than the previous articles. With all this, it is suggested that researchers in the field of Obeyd studies, by limiting the scope of research and focusing on details and using statistics and citing scientific sources and data, master the modern methods of comparative research and literary theories, pay more attention to analytical and argumentative aspects, to help improve the scientific level of articles.

Keywords: Obeyd Zakani, Obeyd Research Articles, Social Criticism, Satire Research, Social Humor.

How to cite: : Jafari Raziye, Karmi Mohammad Hossein (2023). A study of Thematic and historical course of obedience research in Persian scientific articles. *Journal of Iranian Studies*, 22(43), 241-276.
<http://doi.org/10.22103/JIS.2024.18609.2261>

بررسی سیر موضوعی و تاریخی عبیدپژوهی در مقالات علمی فارسی*

راضیه جعفری (نویسنده مسئول)^۱

محمدحسین کریمی^۲

چکیده

در باره عبید زاکانی، اندیشه و آثار و مقام طنزپردازی او در ادب فارسی مقالات فراوانی نوشته شده است. با توجه به حجم آثار و تداوم سیر این گونه تحقیقات لازم است آثار منتشر شده بررسی شوند تا با آشنایی به نقاط قوت و ضعف این دسته از پژوهش‌ها بتوان از نتایج آن در پر کردن خلاءهای موجود در این بخش بهره برد. در این پژوهش با روش تحلیل محتوا و با استفاده از آمار، به بررسی سیر موضوعی و تاریخی مقالات علمی عبیدپژوهی پرداخته شده است و حدود ۷۱ مقاله نوشته شده در بازه زمانی ۱۳۰۰ تا ۱۴۰۰ مورد بررسی قرار گرفته است. مقالات در شش دوره تاریخی و در هفت موضوع طنز عبید، زندگی‌نامه عبید، معرفی آثار، محتوا و مضمون، شگردهای بلاغی و طنزپردازی، بررسی‌های تطبیقی و بررسی نظریه‌های ادبی در آثار عبید؛ مورد بررسی و طبقه‌بندی قرار گرفته‌اند. بررسی‌ها نشان می‌دهد، بیشترین مقالات این حوزه در دهه نود نوشته شده‌اند که به لحاظ کیفیت نیز نسبت به دوره‌های قبل، دارای تنوع موضوع و کیفیت تحلیلی مناسب‌تر هستند، اما با وجود این، هنوز دارای نواقص زیادی از جمله پرداختن به کلیات و ارائه نکردن آمار در

تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۴۰۱/۱۱/۱۸

* تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۹/۱۱

DOI: 10.22103/JIS.2024.18609.2261

مجله مطالعات ایرانی، سال ۲۲، شماره ۴۳، شهریور ۱۴۰۲، صص ۲۳۷-۲۷۲

ناشر: دانشگاه شهید باهنر کرمان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی

حق مؤلف © نویسندگان استاد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه شیراز، شیراز،

ایران mohamadhkarami@gmail.com

۱. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران rifry9255@gmail.com

۲. استاد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران mohamadhkarami@gmail.com

مقالاتی که نیاز به تعیین بسامد داشته‌اند، تسلط نداشتن بر روش‌های مطالعات جدید همچون مطالعات تطبیقی و نیز نظریه‌های ادبی، اهمیت زیاد به ساختار مقاله و کلیشه‌ای شدن آن و توجه کمتر به محتوا و استدلال و تحلیل‌های علمی؛ می‌باشند. بیشترین مقالات حوزه عیدپژوهی پس از دهه نود، در دهه هفتاد نوشته شده است، اما مقالات دهه هشتاد اگرچه از نظر تعداد، کمتر از مقالات دهه هفتاد است؛ به لحاظ کیفیت و تنوع موضوع نسبت به مقالات پیشین ساختار و محتوای علمی‌تری دارند.

واژه‌های کلیدی: عید زاکانی، عید پژوهی، طنزپژوهی، طنز، مقالات فارسی

۱. مقدمه و بیان مسئله

یکی از مهم‌ترین گنجینه‌های علمی هر کشور، مجموعه مقالات کوتاه و بلندی است که به قلم اهل فن و نظر، در رشته‌های مختلف نوشته می‌شود و در نشریات به چاپ می‌رسد. نوشتن مقاله در ایران سابقه‌ای طولانی ندارد. پیش از مشروطه، بیشتر متون تحقیقی همان مطالبی بود که در تذکره‌ها و کتب دیگر نوشته می‌شد که البته مبنای علمی و مستندی نداشت و دارای اشتباهات زیادی بود و به تقلید، در آثار مختلف تکرار می‌شد. پس از مشروطه کیفیت تحقیقات ادبی دگرگونی یافت و تشکیک و تردید و مذاقه در سخن باب شد و محققان ادبی کوشیدند تا با مراجعه به آثار اصیل و بهره‌گیری از فنون نقد، کیفیت تحقیقات ادبی را ارتقا بخشند (داوری، ۱۳۹۹: ۸). در حوزه طنزپژوهی نخستین مقالات نوشته شده، مربوط به معرفی عید زاکانی و طنز در آثار اوست. به طور کلی باید گفت که واژه طنز به معنا و مفهوم اصطلاحی که امروز به کار می‌بریم، نخستین بار در پژوهش‌هایی به کار رفت که ضمن معرفی عید زاکانی، به شیوه خاص او در بیان لطایف به کار می‌رفت؛ شیوه‌ای که با دیگران متفاوت بود و توجه به عنصر انتقاد اجتماعی در آن‌ها برجسته است. اما پژوهش‌ها درباره عید در همان سال‌های آغازین طنزپژوهی متوقف نشد و همراه با رشد طنزپژوهی ادامه یافت. در این پژوهش، مقالات علمی مرتبط با عید زاکانی (۱۴۰۰-۱۳۰۰) بررسی شده‌اند و به لحاظ ساختار و محتوا مورد ارزیابی قرار گرفته‌اند؛

پژوهش‌های تکراری و غیر مفید و نیز پژوهش‌های مفید و علمی مشخص شده و سیر تاریخی مقالات در دهه‌های مختلف نشان داده شده است.

۱-۱. پیشینه تحقیق

در زمینه معرفی طنز عبید زاکانی، عباس اقبال آشتیانی را باید از پیشگامان به شمار آورد. تصحیح و انشار کلیات عبید زاکانی و تعلیقاتی که بر آن نوشت، از ارزشمندترین کارهای اوست. پس از عباس اقبال، محمدجعفر محجوب و پرویز اتابکی با تصحیح و شرح‌نویسی بر کلیات عبیدزاکانی سعی کردند، فهم طنز عبید را برای مخاطبان ساده کنند. علی‌اصغر حلبی پژوهشگر دیگری است که در مورد زندگی و طنز عبید زاکانی آثار متعددی به چاپ رسانده است؛ عبید زاکانی، بنیان‌گزاران فرهنگ امروز (۱۳۷۷) و زاکانی‌نامه (۱۳۸۴) از آثار او در این زمینه است. مجابی نیز در کتاب تاریخ طنز ادبی ایران (۱۳۹۵) علاوه بر معرفی آثار عبید زاکانی، ساختار نثر عبید را تحلیل می‌کند. درباره عبید زاکانی پژوهش‌های مختلفی صورت گرفته است، ولی تاکنون هیچ پژوهشی به بررسی سیر مقالات مرتبط با او پرداخته است. به عنوان پیشینه این تحقیق می‌توان به آثار مقاله‌شناسی در حوزه‌های ادبی دیگر اشاره کرد از جمله: حسن‌لی (۱۳۸۰) در فرهنگ سعدی پژوهی، با رویکردی علمی به بررسی آثار مرتبط با سعدی پژوهی پرداخته است. این اثر را می‌توان نخستین کتاب‌شناسی‌ای دانست که با رویکردی تازه و علمی، به بررسی تحلیلی و انتقادی آثار ادبی می‌پردازد. نوروزی (۱۳۸۵) در پژوهشی با راهنمایی محمدحسین کرمی، به بررسی تحلیلی-توصیفی مقالات فارسی مربوط به نظامی در ایران (۱۳۸۰-۱۳۰۰)، پرداخته است. حاجیان و احمدی (۱۳۹۰) در پژوهشی به سیر تاریخی و موضوعی مقالات حافظ پژوهی از آغاز تا سال ۱۳۹۰ پرداخته‌اند. گل محمدی، (۱۳۹۴) در پژوهشی با راهنمایی مهدی محبتی، به بررسی سیر تحول شاهنامه پژوهی در ایران از سال ۱۳۸۶ تا سال ۱۳۹۲ پرداخته است؛ حیدری (۱۳۹۸) در پژوهشی با راهنمایی ابوالقاسم قوام، به مقاله‌شناسی توصیفی انتقادی حافظ پژوهی از سال ۱۳۷۱ تا ۱۳۸۰ پرداخته است؛ گنج کریمی

و تقوی (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان آسیب‌شناسی مقالات عطارپژوهی در حوزه ادبیات تطبیقی را مورد بررسی قرار داده‌اند.

۲-۱. روش تحقیق

در این پژوهش ابتدا با استفاده از تارنماهای مشهور فارسی از قبیل پایگاه مجلات تخصصی نور (Noormags.ir) مگ‌ایران (Magiran.com) پرتال جامع علوم انسانی، پایگاه علمی جهاد دانشگاهی (SID.ir) و... مقالات با موضوع عبید زاکانی که در عنوان یا چکیده یا کلیدواژه نام عبید زاکانی و یا واژه موش و گربه را به کار برده‌اند، مشخص شد که حدود ۷۱ مقاله است. سپس مقالات را در دسته‌های موضوعی و تاریخی طبقه‌بندی و مورد بررسی و تحلیل قرار داده‌ایم و نتیجه پژوهش بر روی نمودار مشخص شده است. لازم به یادآوری است که در این پژوهش تنها مقالات علمی مورد بررسی و شمارش قرار گرفته‌اند و مقالات همایش‌ها و کتاب‌ها مورد نظر نبوده است.

۲. بحث و بررسی

۲-۱. بررسی محتوایی و موضوعی مقالات علمی عبیدپژوهی

۲-۱-۱. معرفی طنز عبید زاکانی

نخستین مقالاتی که درباره عبید نوشته شده است، در شرایطی بود که هنوز بسیاری از محققان تعریف روشنی از واژه طنز و اصطلاح آن در ادبیات نداشتند و گاه میان طنز و هزل و هجو تفاوتی قایل نمی‌شدند. از این رو، شناخت ویژگی‌های طنز عبید با شناخت اصطلاح طنز، گره خورده بود و مقالات زیادی به معرفی ویژگی‌های طنز عبید پرداختند و مهم‌ترین جنبه این طنزها را که جنبه اجتماعی آن بود، مورد موشکافی و تحلیل قرار دادند. البته مقالات اولیه بیشتر جنبه توصیفی داشت و سپس با رشد پژوهش و تحقیق، جنبه‌های تحلیلی مقالات نیز افزایش یافت.

از میان مقالات مورد بررسی، مقاله «عبید زاکانی» نخستین مقاله در این زمینه است که در سال ۱۳۰۴ در مجله فرهنگ به چاپ رسید. نام نویسنده این مقاله مشخص نیست و در منابع تنها به س.ص اشاره شده است. زبان مقاله نیز علمی نیست و در بسیاری موارد شاهد

انشارپردازی هستیم. اما به لحاظ محتوا اهمیت زیادی دارد؛ از این جهت که در واقع با هدف رفع ابهام و دفاع از برداشت اشتباه از آثار عبید در برابر مقالات مستشرقانی که عبید را هجاگو معرفی کرده‌اند، نوشته شده و نیز برای اولین بار به مقوله انتقاد اجتماعی در آثار عبید پرداخته شده است. نویسنده با استفاده از شاهد مثال مناسب به مستند ساختن ادعای خود اقدام کرده است (س.ص، ۱۳۰۴: ۴۱۳). اما جدی‌ترین اثری که پس از آن به معرفی طنز عبید زاکانی پرداخته است، مقاله خانلری در سال ۱۳۲۵ با عنوان «عبید زاکانی یک منتقد اجتماعی زبردست» است که این نخستین مقاله‌ای است که در آن از واژه طنز در توصیف آثار عبید استفاده می‌شود. خانلری در این مقاله برای نخستین بار میان هزل و طنز، تمایز قائل شده و به وجود انتقاد اجتماعی در طنز تأکید کرده است. محتوای مقاله با استفاده از نمونه‌هایی از آثار عبید مستند شده و نویسنده برای ادعای خود شاهد مثال‌های مناسبی انتخاب کرده است (خانلری، ۱۳۲۵: ۹۷-۸۶). این مقاله در سال ۱۳۸۷ در نشریه چيستا تجدید چاپ شده است.

در مجموع، باید گفت کمتر مقاله‌ای می‌توان در حوزه عبیدپژوهی یافت که بخشی را به معرفی طنز عبید اختصاص نداده باشد. اما مقالات اولیه از آن جهت که طنز عبید، هنوز شناخته شده نبود، بیشتر به طور مستقل به معرفی ویژگی‌های طنز عبید پرداخته‌اند و هرچه به دهه‌های اخیر نزدیک می‌شویم، از شمار مقالاتی که به معرفی صرف طنز عبید اختصاص داشته باشد، کاسته می‌شود. بررسی‌ها نشان می‌دهد حدود ۱۱/۹٪ از مقالات مورد بررسی، مربوط به معرفی طنز عبید می‌باشند. این مقالات اغلب به محتوای سیاسی اجتماعی طنزهای عبید و برخورداری از عنصر انتقاد تأکید داشته‌اند و کمتر به هزلیات و هجوهای عبید توجه نشان داده‌اند.

۲-۱-۲. زندگی‌نامه عبید زاکانی

اکثر مقالات و پژوهش‌های اولیه که پیرامون معرفی عبید زاکانی و آثارش نوشته شده است، به زندگی و شرایط سیاسی و اجتماعی و فرهنگی زمان زندگی عبید توجه کرده‌اند. مقالات مرتبط با شخصیت عبید زاکانی دو دسته‌اند: مقالاتی مستقل در معرفی شخصیت

عید زاکانی و مقالاتی که به حسب ضرورت، مختصری به معرفی عید پرداخته‌اند. سخن در معرفی عید و زندگی او اغلب سخنی تکراری و کلیشه‌ای است و در اکثر مقالات به مطلبی در تاریخ گزیده از حمدالله مستوفی اشاره کرده‌اند: «عید از خاندان زاکانیان است و زاکانیان تیره‌ای هستند از اعراب بنی خفاجه که به مهاجرت به قزوین آمده و در آن‌جا ساکن شده بودند.» (عید زاکانی، ۱۳۷۹: ۱۳). اکثر مقالات قدیمی به معرفی صرف عید و شرح زندگی او پرداخته‌اند. از میان مقالات نوشته شده، ۹/۸ مقالات، تنها به قصد معرفی زندگی عید نوشته شده‌اند. از نویسندگان شاخص در این زمینه می‌توان به خسرو وارسته، ایرج وامقی، ابوالقاسم رادفر و اردشیر بهمنی اشاره کرد که با مقالات خود به روشن شدن چهره عید و شرایط زندگی سیاسی، اجتماعی و فرهنگی او در قرن هشتم کمک کرده‌اند. مقاله خسرو وارسته با عنوان «عید زاکانی، حکیم یا هزّال» از اولین مقالات مستقل است که در دو شماره به معرفی مفصل عید و زندگی او پرداخته است. نکته جالب توجه در مقاله، عنوان آن است که نشان می‌دهد در آن زمان واژه طنز و طنزپردازی هنوز به کار نمی‌رفته است. اما این که ورای شوخی‌های عید نکات قابل تأمل انتقادی اجتماعی وجود دارد، درک شده است (وارسته، ۱۳۳۵: ۱۳۷-۱۲۵). این مقالات بیشتر جنبه توصیفی دارند و در آن‌ها از استدلال و تحلیل و شیوه‌های علمی و مقایسه منابع و مآخذ مختلف در جهت اثبات ادعاها دیده نمی‌شود. تنها منبع تاریخی مورد استناد در آن‌ها تاریخ گزیده حمدالله مستوفی است؛ از این رو جا دارد پژوهشی در زمینه واقعیت‌های زندگی عید از تاریخ تولد تا مسافرت‌های او با استناد به دیگر منابع معتبر تاریخی و نیز پژوهش‌های بینامتنی نوشته شود.

۲-۱-۳. معرفی آثار عید زاکانی

برای شناخت ماهیت طنز و درک تفاوت‌های طنز با گونه‌های دیگری هم‌چون هزل و هجو باید به سراغ تحلیل و شناخت عمیق‌تر نمونه‌های طنز رفت. از آن‌جا که عید زاکانی برجسته‌ترین طنزپرداز ایران در ادبیات کلاسیک به شمار می‌آید، محققان نیز برای شناخت هرچه بهتر طنز و ویژگی‌های آن پس از معرفی عید زاکانی به سراغ آثار او رفتند و در مقالات مختلف به بررسی آثار وی پرداختند. از میان مقالات مورد بررسی، برخی مقالات

به معرفی تمام آثار عبید پرداخته‌اند و برخی مقالات تنها یکی از آثار عبید را معرفی می‌کنند. محبوب در مقاله «بررسی آثار عبید» در دو شماره به معرفی تمام آثار عبید و آثار اصیل و مشکوک او پرداخته است (محبوب، ۱۳۷۳: ۵۰۹-۴۹۱). وامقی در مقاله «عبید زاکانی، طنزپرداز روزگاران خاموش» که در دو شماره چاپ شده است؛ در شماره اول به معرفی اخلاق الاشراف و در شماره دوم به معرفی رساله دلگشا، رساله صد پند و موش و گربه پرداخته است. اگرچه تحلیل خاصی روی آثار عبید انجام نگرفته است، اما در توصیف آثار موفق عمل کرده است (وامقی، ۱۳۷۶: ۷۵-۶۴). بارانی در مقاله «شام شقاوت زمانه در باریک‌بینی‌های عبید» به معرفی موش و گربه، اخلاق الاشراف، رساله تعریفات و رساله صد پند پرداخته است (بارانی، ۱۳۸۵: ۷۲-۵۶). از میان مقالات مستقل، مقاله امیدسالار با عنوان «ملاحظاتی درباره لطایف عبید زاکانی در رساله دلگشا» از نظر محتوا، دارای سخن تازه و نوآوری است، برای مطالبی که ادعا کرده، به درستی سند و مدرک آورده است که این موضوع، به افزایش اعتبار علمی اثر افزوده است و یکی از مقالات پرمحتوای دهه شصت است (امیدسالار، ۱۳۶۶: ۲۴۷-۲۲۸). از جمله مقالات دیگری که به معرفی آثار عبید زاکانی پرداخته‌اند، مقاله اوسطی با عنوان «کتاب‌شناسی عبید زاکانی» است که به معرفی آثار عبید و مقالات همایش‌ها و شرح‌ها بر آثار عبید پرداخته است. اما علاوه بر این که آثار به طور کامل معرفی نشده‌اند، تحلیل خاصی نیز ارائه نشده است (اوسطی، ۱۳۸۴: ۱۴۰-۱۳۲). در مقالات دیگر مرتبط با عبید زاکانی، اغلب در حد یک پاراگراف به معرفی آثار وی نیز پرداخته شده است. معرفی آثار عبید در دهه هفتاد رواج زیادی یافت و مقالات این بخش نسبت به مقالات پیشین علمی‌تر و منسجم‌تر هستند و از کیفیت بهتری برخوردارند. اما بیشتر با رویکردی توصیفی نوشته شده‌اند و از نظر جنبه‌های تحلیلی و استدلالی ضعیف هستند.

مقالات درباره موش و گربه: از آن‌جا که موش و گربه مشهورترین اثر عبید زاکانی است، مقالات مستقلی درباره آن نوشته شده و بیش از دیگر آثار عبید، مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است. در مورد صحت انتساب موش و گربه به عبید زاکانی

دیدگاه‌های مختلفی ارائه شده است. مینوی در مقاله «قصه موش و گربه منظوم» که اولین مقاله نوشته شده درباره موش و گربه نیز می‌باشد، به بررسی تاریخچه داستان موش و گربه و اثبات صحّت انتساب موش و گربه به عید زاکانی پرداخته است (مینوی، ۱۳۳۶: ۴۱۶-۴۰۱). در برخی مقالات نیز همچون مقاله محجوب با عنوان «بررسی آثار عید زاکانی» قصیده موش و گربه جزء آثاری که انتساب آن‌ها به عید مورد تردید است، معرفی شده است (محجوب، ۱۳۷۳: ۸۱۶-۷۹۵). از میان مقالات چاپ شده ۵ مقاله (۳٪/۵ مقالات) به‌طور مستقل به تحلیل موش و گربه پرداخته‌اند. مقاله «بازخوانی منظومه موش و گربه عید زاکانی در ادبیات کودک» نوشته باقری فارسانی، به صورت روزنامه‌ای در شش صفحه با دو ستون نوشته شده است و به لحاظ محتوا نیز بسیار تکراری و فاقد تحلیل خاصی است (باقری فارسانی، ۱۳۸۹: ۵۰-۴۴). ذوالفقاری در مقاله «موش و گربه، سوابق و نمونه‌های داستان‌های موش و گربه در ادب فارسی» به معرفی انواع داستان‌های موش و گربه در ادبیات فارسی و معرفی نمونه‌های آن در ادبیات ملل دیگر پرداخته است و از نظر معرفی این نمونه‌ها دارای اهمیت زیادی است، اما در برخی موارد تحلیل خاصی صورت نگرفته و بیشتر جنبه معرفی و توصیف دارد (ذوالفقاری، ۱۳۹۱: ۷۰-۴۸). علاوه بر این مقالات، در مقالاتی که به معرفی همه آثار عید پرداخته شده است، نیز بخشی به معرفی موش و گربه اختصاص یافته است. پس از موش و گربه، رساله دلگشا و اخلاق الاشراف نسبت به بقیه آثار عید بیشتر مورد توجه پژوهشگران قرار داشته‌اند. از این رو جا دارد، دیگر آثار عید همچون رساله صد پند، ریش‌نامه، ده فصل و نیز آثار جدی وی مورد توجه پژوهشگران قرار گیرد و از جنبه‌های مختلف مورد ارزیابی قرار گیرند.

معرفی آثار جدید و ناشناخته: در برخی مقالات به معرفی آثار ناشناخته و جدید عید پرداخته شده است. چفتچی در مقاله «یک اثر ناشناخته از عید زاکانی: شرح الجغمینی» به معرفی شرح عید زاکانی بر کتاب المخلص للهیته محمد الجغمینی پرداخته است. مقاله در چهار صفحه با رویکردی توصیفی به معرفی یک اثر ناشناخته از عید پرداخته است و هیچ‌گونه تحلیل خاصی بر اثر انجام نگرفته و تنها جنبه معرفی دارد (چفتچی، ۱۳۷۸: ۸۷۶-۸۷۷).

۸۷۳). صادقی در مقاله «یک فهلوی دیگر از عید زاکانی» به معرفی دوبیتی فهلوی نوشته شده بر نسخه‌ای خطی که احتمالاً به خط عید زاکانی است، پرداخته است که البته انتساب دوبیتی به عید مورد تردید است (صادقی، ۱۳۷۹: ۱۷-۱۵). محمدجعفر محبوب نیز در دو مقاله به معرفی تمام دست‌نویس‌ها و نسخه‌های خطی آثار عید زاکانی پرداخته است (محبوب، ۱۳۷۳: ۱۵۹-۱۳۹). شمار چنین مقالاتی اندک است و این مقالات تنها ۲/۸٪ مجموع مقالات را تشکیل می‌دهند و به‌جز مقالات محمدجعفر محبوب، مقالات دیگر به لحاظ محتوا و ساختار دارای اعتبار مقالات علمی نیستند.

۲-۱-۴. بررسی محتوا و مضمون آثار عید

در کنار مقالاتی که به بررسی صورت و ساختار آثار عید پرداخته‌اند، برخی مقالات به محتوا و مضمون آثار توجه داشته‌اند. این مقالات حدود ۱۶/۸٪ مقالات مورد بررسی را به خود اختصاص داده‌اند که عموماً نقد اجتماعی و سیاسی در آثار عید را مورد بررسی قرار داده‌اند. مقاله «سیمای دولتمردان در آثار عید» تنها از نظر توصیف، طبقه‌بندی و نقد ساختارهای حکومتی در آثار عید اهمیت دارد و فاقد هرگونه تحلیل و یا آماردهی علمی و مستند است. نویسندگان در برخی موارد از زبان ادبی استفاده کرده‌اند که این موضوع از ارزش علمی مقاله کاسته است (ذاکری و فائزی، ۱۳۹۳: ۷۷-۵۲). در مقاله «فلسفه شعر سیاسی عید» نوشته بزرگی، تکراری بودن محتوای مقاله و نیز ارائه نکردن تحلیل و سخن تازه و پرداختن به کلیات و پراکنده‌گویی از معایب مقاله محسوب می‌شود (بزرگی، ۱۳۸۵-۱۳۲). در مقاله «تحلیل بسامدی نقد اجتماعی در آثار عید زاکانی» نوشته باقری و مسعودی، توجه به جزئیات و تحلیل دقیق داده‌ها و نمایش نتایج در جدول‌ها از نقاط قوت مقاله است. موضوع مقاله اگر چه ابتکاری نیست و مقالات زیادی در زمینه نقد اجتماعی در آثار عید نوشته شده است، اما هیچ‌یک از پژوهش‌های سابق به ارائه آمار مشخصی از بسامد میزان کاربرد نقد اجتماعی در آثار عید نپرداخته‌اند و از این جهت مقاله دارای نوآوری است (باقری و مسعودی، ۱۳۹۰: ۳۲-۹). موضوع مقاله «تأملی در محتوای اجتماعی طنز عید زاکانی» نوشته حکیم‌آذر، نیز بسیار تکراری و فاقد ابتکار است. علاوه بر

این، نویسنده در طبقه‌بندی مطالب مقاله دقت لازم را نداشته است. در برخی موارد نیز دچار پراکنده‌گویی شده و از موضوع اصلی منحرف شده است (حکیم‌آذر، ۱۳۹۴: ۱۲۱-۹۷).

با بررسی این دسته از مقالات درمی‌یابیم آنچه به لحاظ محتوا بیش از همه مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته، انتقادهای سیاسی و اجتماعی در طنزهای عید است و طنزهای دینی و انتقاد به مسایل اخلاقی و فرهنگی شاید به دلیل محدودیت‌های حاکم بر جامعه و ناپسند بودن آن‌ها در عرف، مورد بررسی و تحلیل علمی قرار نگرفته است. و اغلب پژوهشگران با تردید و احتیاط به صورت سربسته و غیرمستقیم و تنها در قالب چند جمله کوتاه پیرامون هجویه از آن‌ها یاد کرده‌اند. چنان‌که می‌بینیم، تصویری که از عید در مقالات فارسی منعکس می‌شود، بیشتر تصویر یک مصلح اجتماعی است؛ حال آن‌که در مقالات مستشرقان به جنبه‌های هجاکویی عید نیز تمرکز شده است (س.ص، ۱۳۰۴: ۴۱۳).

۲-۱-۵. بررسی شگردها و آرایه‌های بلاغی در آثار عید

دسته دیگری از مقالات نوشته شده درباره آثار عید مقالاتی هستند که به بررسی آرایه‌های بلاغی و یا شگردهای طنزپردازی در آثار وی پرداخته‌اند. این مقالات اغلب دارای ساختاری کلیشه‌ای و فاقد ابتکار لازم هستند و کمتر بحث علمی دقیقی در آن‌ها به چشم می‌خورد. ضعف تحلیل و نیز نبود آمار دقیقی از بسامد و میزان کاربرد شگردها از نقاط ضعف چنین مقالاتی است. حکیم‌آذر در مقاله «اسلوب و ساختار اخلاق‌الاشراف» با زبانی علمی و استفاده از منابع دست اول به بررسی ساختار و محتوای رساله اخلاق‌الاشراف پرداخته است، شیوه پرداخت موضوع و پژوهش، تازه و علمی است و از تکرار سخن پیشینیان پرهیز شده است (حکیم‌آذر، ۱۳۹۱: ۱۲۰-۸۹). صالحی در مقاله «بررسی حکایت‌های عید زاکانی از منظر مینی مالیزم» به بررسی ویژگی حکایت‌های عید زاکانی از لحاظ محتوا پرداخته است. مقاله دارای ضعف تحلیل است و از نظر ساختار نیز جنبه مقایسه حکایت‌ها با داستان‌های مینی مال در آن بسیار کم‌رنگ است و بیشتر صفحات مقاله با نام بردن حکایت‌ها پر شده است که تحلیل خاصی درباره آن‌ها صورت نگرفته است

(صالحی، ۱۳۹۹: ۷۴-۵۵). مقاله «بررسی شگردهای طنزپردازی عبید زاکانی» فاقد ابتکار لازم است و از جهت پرداختن به کلیات و نداشتن تحلیل جزئی و علمی دارای ضعف است. علاوه بر این، ارائه نکردن آمار مشخصی از میزان کاربرد شگردهای طنزپردازی در هر یک از آثار عبید از نقاط ضعف مقاله محسوب می‌شود (کریمی و دیگران، ۱۴۰۰: ۵۰-۳۵).

در مجموع باید گفت بیشتر پژوهش‌های صورت گرفته بر متن آثار عبید، به بررسی محتوا و مضمون، اختصاص یافته و مقالاتی که به بررسی ساختار و فرم متون پرداخته باشند، عموماً فاقد تحلیل‌های عمیق و علمی هستند. با توجه به کمبود این دست مقالات، باید گفت آثار عبید می‌تواند زمینه مناسبی برای پژوهش‌های زبان‌شناسی، نشانه‌شناسی، ساختارگرایی و... باشد و ظرفیت زیادی برای پژوهش‌های علمی و دقیق در این زمینه دیده می‌شود.

۲-۱-۶. مقایسه تطبیقی آثار عبید و دیگران

ادبیات تطبیقی در اروپا به ویژه در قرن بیستم از اصلی‌ترین پژوهش‌ها در حوزه ادبیات و نقد به شمار می‌رفت. سپس در بررسی‌های ادبی ایران و سرزمین‌های عربی، به جایگاه ثابتی رسید و امروزه در بیشتر دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی مورد اقبال است. از دهه هشتاد نوشتن مقالات تطبیقی در ایران رواج یافت و تا امروز مقالات زیادی در مقایسه افکار و عقاید عبید و نیز آثار وی با دیگران صورت گرفته است. این مقالات را که ۹/۳۶٪ مقالات مورد بررسی را در برمی‌گیرد؛ می‌توان به دو دسته تقسیم کرد ۱- بررسی تطبیقی آثار عبید با آثار غیر فارسی ۲- بررسی تطبیقی آثار عبید با آثار فارسی.

بررسی تطبیقی با آثار غیر فارسی: اولین مقاله تطبیقی مرتبط با عبید در سال ۱۳۸۷ با عنوان «نگاهی تطبیقی به طنز و طنزپردازی در ادبیات ایران و عرب با تکیه بر طنز عبید زاکانی» نوشته شد. اسدی در بیان مطالب، رویکردی توصیفی دارد و کمتر به تحلیل و تطبیق پرداخته و به طور کلی و سطحی وضعیت طنز عبید را نه از نظر تکنیک، بلکه از نظر مضمون توصیف کرده و سپس شعرای هم عصر عبید را که در ادبیات عرب اشعاری

سروده‌اند، به صورت اجمالی و مختصر معرفی نموده و نمونه‌ای از اشعار آن‌ها را بیان کرده است (اسدی، ۱۳۸۷: ۴۹-۳۵). مقالات تطبیقی دیگری که نوشته شده است، همگی در دهه ۹۰ چاپ شده‌اند. مختاری و دیگران در مقاله «طنز سیاسی اجتماعی در اندیشه‌های عید زاکانی و احمد مطر» به مقایسه طنز در آثار عید و احمد مطر پرداخته‌اند، اما نبود آماري که بیانگر وضعیت دقیق طنز این دو طنزپرداز باشد و نیز پرداختن به مضمون صرف و غفلت از تکنیک‌های طنزپردازی از نقاط ضعف مقاله به شمار می‌رود (مختاری و دیگران، ۱۳۹۲: ۱۴۶-۱۲۱). مقاله «رسالت طنز در شعر ابوالشمقمق و عید زاکانی» که به مقایسه مضامین طنز در کلیات عید و دیوان ابوالشمقمق پرداخته است، از نقاط ضعف مقاله کم بودن میزان تحلیل‌ها و نداشتن آمار دقیق از داده‌ها است (نظری و مسبوق، ۱۳۹۳: ۴۲۲-۴۰۲). نظری منظم در مقاله «بررسی تطبیقی طنز در آثار جاحظ و عید زاکانی» به مقایسه طنز جاحظ و عید پرداخته است. پرداختن به مطالب فرعی و غیر ضروری از نقاط ضعف مقاله است. علاوه بر این، عنوان مقاله نسبت به محتوای آن بسیار کلی است و بهتر بود به طور جزئی‌تر به «شبهات محتوای طنز جاحظ و عید» تغییر داده می‌شد که البته به نظر می‌رسد در این صورت نیز با مطالعه دقیق‌تر و علمی‌تر، شبهات‌های بیشتری یافته می‌شد (نظری منظم، ۱۳۹۵: ۲۵۰-۲۳۵). عرب‌نژاد در مقاله «بررسی تطبیقی دو حماسه مضحک موش و گربه و تجاوز به طره گیسو» به بررسی و مقایسه و تحلیل دو حماسه مضحک موش و گربه و تجاوز به طره گیسو اثر الکساندر پوپ پرداخته است و در نهایت نشان می‌دهد موش و گربه دارای تمام مؤلفه‌های حماسه مضحک نیست (عرب‌نژاد، ۱۳۹۷: ۱۵۶-۱۳۷). این دسته از مقالات اغلب به محتوا و مضامین آثار عید توجه نشان داده‌اند و فاقد رعایت موازین و اصول پژوهش‌های تطبیقی هستند و از جهات مختلف به این پژوهش‌ها نقدهای جدی وارد است. در مواردی همچون روشمندی، دقت علمی و توجه به جزئیات، نوآوری و حل مسئله، پرداختن به زمینه‌ها و دلایل تأثیر و تأثرها و تحلیل دقیق آن‌ها، نقایص فراوان دارند.

بررسی تطبیقی با آثار فارسی: اگرچه اصل بین فرهنگی و بین‌المللی و بین رشته‌ای از اصول مهم مطالعات تطبیقی است؛ اما مقالاتی که آثار و اندیشه‌های عبید را با آثار فارسی مقایسه کرده‌اند، نیز قابل توجه است. اولین مقاله در این زمینه در سال ۱۳۹۳ با عنوان «پیشینه عصیان سیاسی و نقد قدرت در اشعار سیف فرغانی و عبید زاکانی» است که نویسندگان به معرفی مضامین اجتماعی و انتقاد سیاسی در آثار سیف فرغانی و عبید زاکانی پرداخته‌اند. در این مقاله تحلیل خاصی انجام نگرفته است و از نظر مقایسه طنز عبید و سیف فرغانی نیز بسیار ضعیف عمل کرده؛ همچنین در مطالب مقاله، بیشتر حالتی گسسته و بی‌ربط با هم دیده می‌شود (ن.ک: کرمی و حسینی، ۱۳۹۳: ۵۴-۳۴). پاسلاری و نیکدار اصل در مقاله «همگونی‌های فکری حافظ و عبید زاکانی» با رویکردی تطبیقی به مقایسه همگونی‌های فکری عبید و حافظ پرداخته‌اند و موارد مشابه را با ذکر مثال معرفی می‌کنند، اما تحلیل و بررسی علمی بر داده‌ها صورت نگرفته است و مقاله بیشتر حالت توصیفی دارد (پاسلاری و نیکدار اصل، ۱۳۹۴: ۷۲-۵۲). مرادی در مقاله‌ای با عنوان «مقایسه طنز عبید با دیگران از منظر کارناوال‌گرایی باختین» با رویکردی توصیفی-تحلیلی به بررسی مؤلفه‌های طنز کارناوال در آثار عبید زاکانی پرداخته است، اما آنچه در عنوان آمده است "مقایسه طنز عبید با دیگران..." در محتوای مقاله، مقایسه خاصی دیده نمی‌شود؛ از این رو این مقاله را در قسمت نظریه‌ها مورد بررسی قرار می‌دهیم (مرادی، ۱۳۹۵: ۲۰۳-۲۲۴). ادواری و احمدی ملایری در مقاله «تحلیل و بررسی همسنج موش و گربه عبید زاکانی و گربه و موش الماس‌خان کندوله‌ای» رویکردی توصیفی-تحلیلی به مقایسه دو منظومه موش و گربه عبید زاکانی و گربه و موش الماس‌خان کندوله‌ای پرداخته است. نکته قابل توجه این است که در عنوان مقاله (بررسی همسنج) آمده است که در واقع چون مقاله در حوزه مطالعات تطبیقی نیست، اما از روشی مشابه تطبیقی استفاده می‌کند، جهت تمایز، از این عنوان استفاده کرده است. تحلیل و پردازش و طبقه‌بندی مناسب مطالب و نیز ابتکار در موضوع، از نقاط قوت مقاله محسوب می‌شود. گندم‌کاری در مقاله «مقایسه تطبیقی عشاق‌نامه عبید زاکانی و روح‌العاشقین شاه شجاع از منظر ده‌نامه» با رویکردی تحلیلی تطبیقی به بررسی و

مقایسه روح العاشقین شاه شجاع و عشاقنامه عید زاکانی پرداخته است (گندم‌کاری، ۱۳۹۹: ۲۳۲-۲۱۳). مقاله دیگری با عنوان «رد پای نثر عید زاکانی در کاریکلماتورهای پرویز شاپور» چاپ شده است که با رویکردی توصیفی-تحلیلی به بررسی شباهت‌ها و تفاوت‌های کاریکلماتورهای پرویز شاپور و عید زاکانی پرداخته است. نداشتن آمار دقیقی از میزان کاربرد جملات کاریکلماتورگونه در طنز عید و عدم پردازش کافی نظریه بینامتنیت که در مقاله به اختصار به آن اشاره شده است، از نقاط ضعف مقاله به شمار می‌آید (زارعی و نقابی، ۱۳۹۹: ۱۰۰-۷۶).

با بررسی مجموعه مقالات تطبیقی آثار عید زاکانی با دیگران درمی‌یابیم که ضعف تحلیل و نداشتن تسلط بر شیوه پژوهش‌های تطبیقی از مهم‌ترین نقاط ضعف این مقالات به شمار می‌آید. به علاوه، این مقالات، روش پژوهش خود را به هیچ‌یک از مکتب‌های ادبیات تطبیقی مستند نکرده‌اند و به ذکر روش (توصیفی-تحلیلی) برای بیان چارچوب و شیوه تطبیق در مقاله خود بسنده نموده‌اند، و در فهرست منابع برخی از پژوهش‌ها، نام هیچ یک از منابع در حوزه ادبیات تطبیقی به چشم نمی‌خورد. بی‌شک این موارد بر روشمندی تطبیق و رهیافت پژوهش اثرگذار بوده و از کیفیت مضمون و روشمندی تطبیق خواهد کاست. همچنان که فهم نادرست از تطبیق، در ادبیات تطبیقی و محصور نمودن آن در یافتن شباهت‌ها و تفاوت‌ها، به غفلت از هدف اصلی مطالعات تطبیقی در ادبیات، یعنی بیان چرایی این شباهت‌ها و تفاوت‌ها انجامیده است.

۲-۱-۷. بررسی نظریه‌های ادبی در آثار عید زاکانی

نوشتن مقالات علمی بر اساس نظریه‌های ادبی محصول رشد سطح علمی دانشگاه‌ها در دو دهه اخیر است. اخیراً برخی از آثار عید بر اساس نظریه‌های مختلف پر کاربرد در حوزه طنز مورد بررسی قرار گرفته‌اند. در این زمینه ۶ مقاله نوشته شده است که ۴/۹٪ مجموع مقالات را به خود اختصاص داده‌اند. رستمی در مقاله «ادبیات شگرف و عید زاکانی» به معرفی نظریه کارناوال باختین و مواردی که موجب ماندگاری آثار عید در طول زمان شده است، پرداخته و آن را ادبیات شگرف نام‌گذاری کرده است. اما پرداختن به مطالب

پراکنده و غیر منسجم و در برخی موارد خارج شدن از زبان علمی و پرداختن به انشاپردازی از نقاط ضعف مقاله محسوب می‌شود (رستمی، ۱۳۸۷: ۸۳-۵۴). بیگ‌زاده در مقاله «بررسی طنز در حکایت‌های رساله دلگشا بر اساس الگوی رابرت لیو» با رویکردی توصیفی-تحلیلی و با استفاده از آمار به بررسی دقیق و علمی طنزهای زبان‌شناختی و غیر زبان‌شناختی در حکایت‌های رساله دلگشا پرداخته و به خوبی آن را مورد تحلیل قرار داده است. استفاده از منابع دست اول فارسی و غیر فارسی و توضیح نظریه به زبان ساده و استفاده از جامعه آماری و تحلیل داده‌ها از نقاط قوت مقاله محسوب می‌شود (بیگ‌زاده، ۱۳۹۵: ۳۲-۱۸). در مقاله «مقایسه طنز عبید با دیگران از منظر کارناوال‌گرایی باختین» نوشته مرادی، جنبه‌های مقایسه و تطبیق بسیار ضعیف است و بیشتر، نظریه باختین و کارکرد آن بر آثار عبید زاکانی مورد بررسی قرار گرفته است (مرادی، ۱۳۹۵: ۲۰۳-۲۲۴). جلالی در مقاله «وجوه ابهام نحوی در ساختار طنزهای رساله دلگشا با تکیه بر تئوری فونازی» با استفاده از منابع دست اول فارسی و غیر فارسی به بررسی وجوه ابهام در حکایت‌های رساله دلگشا بر اساس نظریه فونازی پرداخته است. زبان ساده در بیان مفاهیم تئوری و ترجمه‌ای و پردازش مناسب موضوع و نتیجه‌گیری مناسب از مطالب، از نقاط قوت مقاله به شمار می‌رود (جلالی، ۱۳۹۶: ۳۷۶-۳۵۵). در مقاله «بررسی ظرفیت سه داستان از رساله دلگشای عبید بر اساس مؤلفه تفکر فلسفی لیمن» نویسندگان با استفاده از منابع دست اول فارسی و انگلیسی به بررسی سه داستان از رساله دلگشا براساس تفکر انتقادی لیمن پرداخته‌اند. تحلیل مناسب داده‌ها و پردازش موضوع و نظریه به زبان ساده و علمی و نیز ارائه مطالب در جدول برای درک بهتر، از نقاط قوت مقاله محسوب می‌شود (عظمت‌مدار و دیگران، ۱۳۹۷: ۱۲۲-۹۹). خُری در مقاله «کاربست نظریه معنایی انگاره‌بنیاد در طنزهای اقلیمی رساله دلگشا» به بررسی طنزهای اقلیمی رساله دلگشا براساس نظریه معنایی انگاره‌بنیاد پرداخته است. زبان علمی و پیچیده که ناشی از ترجمه است، موجب سخت‌خوانی مقاله شده است. نقد نظریه در انتهای مقاله و ارائه پیشنهاد و نیز استفاده از منابع دست اول فارسی و غیر فارسی و ابتکاری بودن موضوع مقاله از نقاط قوت این

پژوهش است (حری، ۱۳۹۷: ۸۷-۶۳). ذوالفقاری و منشادی در مقاله «پدیده وارونه خویشکاری طبقاتی در اخلاق الاشراف عیب‌زاکانی» به بررسی و توصیف خویشکاری طبقاتی در اخلاق الاشراف عیب‌زاکانی پرداخته‌اند. اما زبان علمی و دشواری بیان مطالب موجب سخت فهمی مقاله شده است و بهتر بود درباره آن‌چه نویسنده ادعا می‌کند که با روش پدیدارشناسی به پژوهش پرداخته، توضیح بیشتری داده می‌شد و مبحثی کوتاه تحت عنوان معرفی پدیدارشناسی به مقاله افزوده می‌شد. اما به هر حال موضوع مقاله ابتکاری و تازه است و در نتیجه‌گیری، مطالب ارزشمند و تازه‌ای ذکر شده است (ذوالفقاری و منشادی، ۱۳۹۸: ۹۳-۷۵).

با بررسی مقالات این حوزه درمی‌یابیم مشکل عمده این نوع مقالات در عدم تعادل و تناسب میزان پرداختن به نظریه یا پرداختن به متن است. در برخی مقالات نظریه به مقاله دیکته شده و با زبانی علمی و ناهموار جایی برای عرض اندام متن مورد بررسی باقی نمی‌گذارد و در برخی مقالات نیز میزان پرداختن به نظریه بسیار ضعیف و تنها در حد دو سه پاراگراف است. امادر برخی از مقالات مثل «بررسی طنز در حکایت‌های رساله دلگشا بر اساس الگوی رابرت لیو» و «بررسی ظرفیت سه داستان از رساله دلگشا بر اساس مؤلفه تفکر فلسفی لیپمن» تعادل نسبی میان نظریه و متن مورد بررسی رعایت شده است.

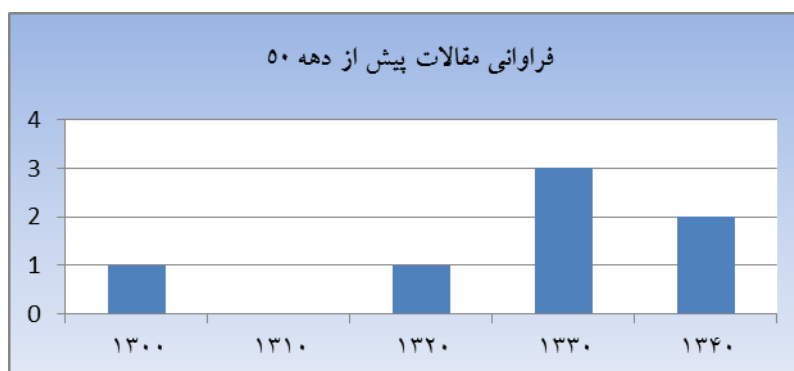
۲-۲. سیر تاریخی مقالات درباره عیب‌زاکانی

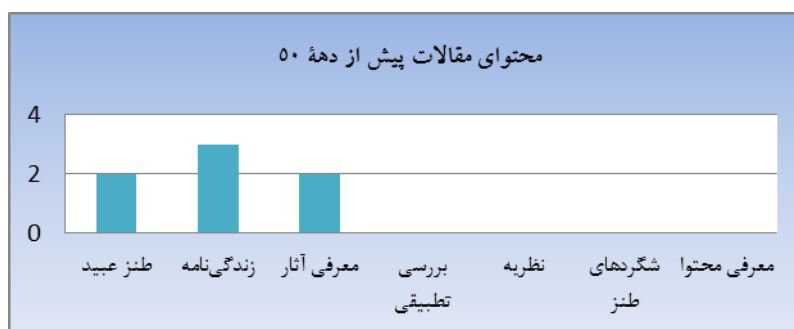
اولین مقالات حوزه طنز با معرفی عیب‌زاکانی و آثارش آغاز شده و تا امروز نیز مقالاتی مرتبط با عیب‌زاکانی و آثارش نوشته می‌شود و تحقیقات در این زمینه ادامه دارد. در ادامه به بررسی و تحلیل سیر تاریخی این مقالات و فراز و فرودهای آن در طول قرن حاضر پرداخته‌ایم. برای درک بهتر موضوع بازه زمانی ۱۳۰۰-۱۴۰۰ را به شش دسته تقسیم کرده‌ایم. از آنجایی که مقالات تا پیش از دهه ۵۰ انگشت‌شمار و پراکنده هستند، آن‌ها را در یک دوره مورد بررسی قرار داده‌ایم.

۲-۲-۱. از سال ۱۳۰۰ تا ۱۳۵۰: در طول این دوره ۷ مقاله در پیوند با عیب‌زاکانی

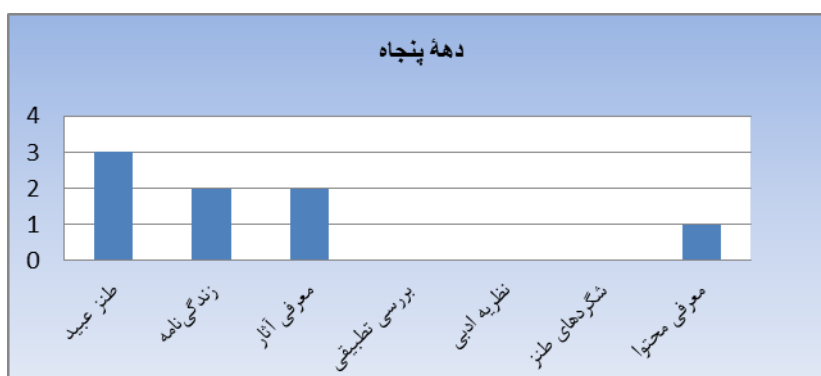
نوشته شده است. که یک مقاله در دهه نخست، یک مقاله در دهه ۲۰، سه مقاله در دهه ۳۰

و دو مقاله در دهه ۴۰ نوشته شده است. موضوع مقالات اغلب معرفی عید زاکانی و طنز اجتماعی عید و معرفی آثار او است. این مقالات بیشتر رویکردی توصیفی داشته و از تحلیل و استدلال بهره کمی دارند. زبان مقالات اغلب ادبی است و نویسنده میل به انشاپردازی و کلی‌گویی دارد و به جزئیات نمی‌پردازد. مهم‌ترین نکته‌ای که در این مقالات قابل توجه است، کاربرد یا عدم کاربرد واژه طنز و تعریف آن است. مقالات اولیه، اغلب به مقوله انتقاد اجتماعی در طنز اشاره کرده‌اند، اما از واژه طنز و عنوان طنزپرداز استفاده نکرده‌اند. عنوان مقالات این دوره نیز جالب است: «عید لطیفه‌سرای قرن سکوت»، «عید زاکانی هزل یا حکیم؟»، «جهنمی است هجاگو، عید زاکانی»، «قصه موش و گربه منظوم» و در بقیه موارد نام عید زاکانی در عنوان آمده است. در این عنوان‌ها واژه طنز و طنزپرداز به کار نرفته است و به جای آن از لطیفه‌سرا یا حکیم و هزل یا هجاگو استفاده شده است. علاوه بر این، عنوان‌ها بیشتر جنبه ادبی داشته‌اند و نه علمی. به لحاظ ساختار نیز فاقد ساختار علمی به معنای امروزی هستند و در آن‌ها چکیده، کلیدواژه، مقدمه، پیشینه پژوهش، روش تحقیق و اهمیت و ضرورت آن و حتی نتیجه‌گیری و فهرست منابع دیده نمی‌شود. در سرتاسر متن نقل‌قول و ارجاع به متن دیگری نیز وجود ندارد و بیشتر ساختاری انشاگونه دارند. فراوانی مقالات پیش از دهه ۵۰ و نیز مهم‌ترین مسایل مورد توجه در مقالات نوشته شده در این دوران، در جدول‌های زیر نشان داده شده است.

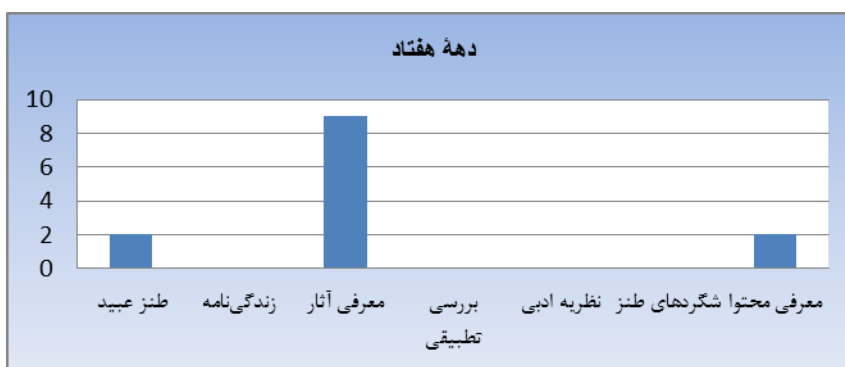
۲-۲-۲. از سال ۱۳۵۱ تا ۱۳۶۰: در طول این دهه ۸ مقاله درباره عیب‌زاکانی نوشته شده است که همچون مقالات دوره قبل بیشتر رویکردی توصیفی دارند و از نظر جنبه‌های تحلیلی و استدلالی ضعیف هستند. نکته قابل توجه در این مقالات کاربرد واژه طنز در کنار واژه هزل و اغلب هم معنا با آن است. و هنوز تعریف دقیقی از طنز بین محققان دیده نمی‌شود و در هر مقاله به گونه‌ای متفاوت تعریف شده است. محتوای اکثر مقالات به بررسی شرایط اجتماعی و سیاسی قرن هشتم هجری و انعکاس آن در آثار عبید اختصاص یافته است. به لحاظ ساختار نیز باید گفت مقالات فاقد چکیده، کلیدواژه، مقدمه، پیشینه پژوهش و حتی نتیجه‌گیری و فهرست منابع هستند. جدول زیر محورهای موضوعی مقالات حوزه عیب‌پژوهی در دهه ۵۰ را نشان می‌دهد.

۲-۲-۳. از سال ۱۳۶۱ تا ۱۳۷۰: در این دهه در حوزه عیب‌پژوهی تنها یک مقاله با عنوان «ملاحظات درباره لطائف عبید زاکانی در رساله دلگشا» (۱۳۶۶) نوشته شده که به

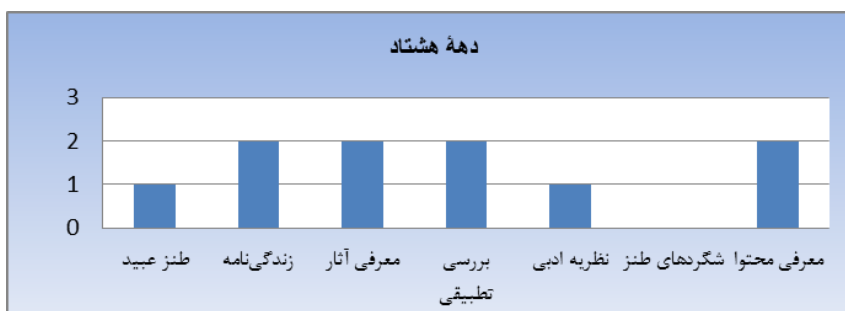
شیوه مقالات علمی نزدیک شده است. این مقاله دارای مقدمه و پیشینه تحقیق است. از نظر محتوا، مقاله دارای سخن تازه و نوآوری است، برای مطالبی که ادعا کرده، به درستی سند و مدرک آورده است که این موضوع، به افزایش اعتبار علمی اثر افزوده است. اگرچه به لحاظ کمیّت، مقالات زیادی در این دهه در حوزه عبیدپژوهی نوشته نشده است، اما به لحاظ کیفیت مقاله قابل توجهی است.

۲-۲-۴. از سال ۱۳۷۱ تا ۱۳۸۰: در این دوره حدود ۱۳ مقاله نوشته شده است. مقالات این دوره بیشتر به معرفی آثار عبید زاکانی پرداخته‌اند و رساله‌های مختلف عبید را بدون تحلیل خاصی معرفی و توصیف کرده‌اند. به نظر می‌رسد کامل‌ترین این مقالات مقاله محمدجعفر محبوب در دو شماره با عنوان «بررسی آثار عبید زاکانی» است. محبوب علاوه بر این مقالات در مقاله دیگری به معرفی تمام نسخه‌های خطی آثار عبید زاکانی پرداخته است و می‌توان وی را از پژوهشگران مؤثر این دوره نامید. دو مقاله نیز به معرفی آثار ناشناخته عبید پرداخته‌اند، اما مقالات همچنان رویکردی توصیفی دارند و به تحلیل خاصی نپرداخته‌اند. از نظر ساختار نیز فاقد ساختار مقالات علمی به معنای امروزی هستند. جدول زیر محورهای مورد توجه پژوهشگران در حوزه عبیدپژوهی در دهه ۷۰ را نشان می‌دهد.

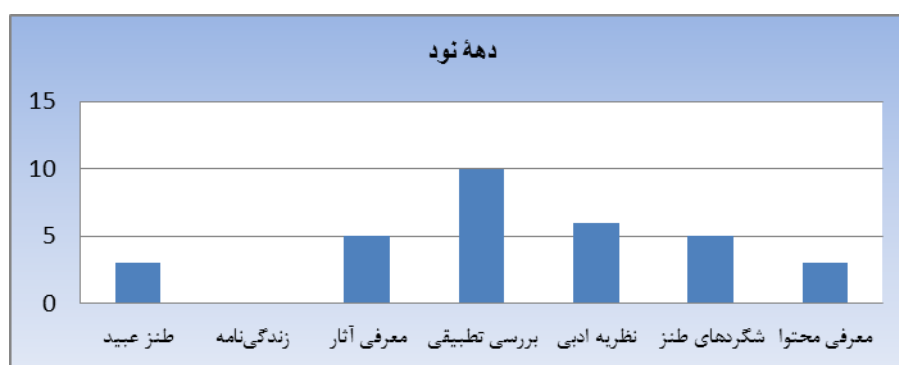
۲-۲-۵. از سال ۱۳۸۱ تا ۱۳۹۰: در این دوره ۱۰ مقاله در مورد عبید زاکانی نوشته شده است. مقالات این دوره از نظر علمی رشد چشمگیری داشته است و علاوه بر این که

جنبه‌های تحلیلی آن‌ها تقویت شده، از نظر موضوع نیز تا حدودی گسترده‌تر شده‌اند و مقولات علمی جدیدی همچون کتابشناسی، مطالعات تطبیقی، نظریه‌های ادبی و نقد و نیز بازخوانی آثار عید زاکانی در ادبیات کودک و نوجوان، مطرح شده است. مقالات این دوره اغلب رویکردی توصیفی-تحلیلی دارند، اما جنبه‌های تحلیلی آن‌ها در برخی موارد همچنان ضعیف است. در این دهه اولین مقاله «نگاهی تطبیقی به طنز و طنزپردازی در ادبیات ایران و عرب با تکیه بر طنز عید زاکانی» با رویکرد تطبیقی نوشته شد که البته تنها به مقایسه محتوای طنز عید با طنزپردازان ادبیات عرب پرداخته است و بیشتر جنبه توصیفی دارد. علاوه بر این، اولین مقاله‌ای که به معرفی نظریه منطقی گفتگویی باختین اشاره می‌کند، نیز بیشتر رویکردی توصیفی دارد. توجه به ادبیات کودک نیز برای اولین بار در اواخر این دهه شکل گرفت که آن مقاله نیز فاقد محتوا و ساختار علمی است. در این دوره از نظر ساختار نیز برخی مقالات فاقد ساختار علمی به معنای امروزی هستند و برخی دیگر نیز تعدادی از اصول ساختار علمی را رعایت کرده‌اند.

۲-۲-۶. از سال ۱۳۹۱ تا ۱۴۰۰: در این دوره ۳۲ مقاله در مورد عید زاکانی نوشته شده است. مقاله‌نویسی در این دوره رشد چشمگیری به لحاظ محتوا و ساختار دارد. اغلب مقالات این دوره دارای چکیده، کلیدواژه، مقدمه، پیشینه پژوهش، روش تحقیق و اهمیت و ضرورت پژوهش هستند و به لحاظ موضوع، دارای تنوع بیشتری نسبت به دهه‌های قبل است. در این دوره ۷ مقاله با رویکرد تطبیقی، آثار عید را مورد بررسی و مقایسه با طنزپردازان داخلی و خارجی قرار داده‌اند. ۵ مقاله نیز به بررسی آثار عید بر اساس نظریه‌های ادبی پرداخته‌اند. مقالاتی که به بررسی آثار عید پرداخته‌اند، دارای جنبه‌های

تحلیلی قوی‌تر و نیز در برخی موارد با ارائه آمار و جدول به صورت علمی‌تری نوشته شده‌اند. آدرس نقل قول‌ها درون متن به صورت منظم و یک‌دست آورده شده است و نویسندگان در رعایت اصول درست‌نویسی در چکیده دقت بیشتری دارند. پیشینه پژوهش نیز در اغلب موارد معرف کتاب‌ها، مقالات و پایان‌نامه‌ها در حوزه مربوط به مقاله می‌باشد. نویسندگان در بیان روش تحقیق و نوع نوشتن فهرست منابع نیز دقت بیشتری نسبت به دهه‌های قبل دارند. اما برخی از مقالات این دوره نیز به لحاظ محتوا و ساختار بسیار ضعیف هستند و فاقد ابتکار و به صورت کلیشه‌ای به بیان مطالب تکراری پرداخته‌اند. البته باید گفت اکثر مقالات به لحاظ ساختار بسیار علمی به نظر می‌رسند، اما محتوای ضعیف و فاقد تحلیل و پرداختن به کلی‌گویی و ارائه نکردن آمار دقیق از داده‌های پژوهش اشکال عمده مقالات علمی این دوره به شمار می‌آید.

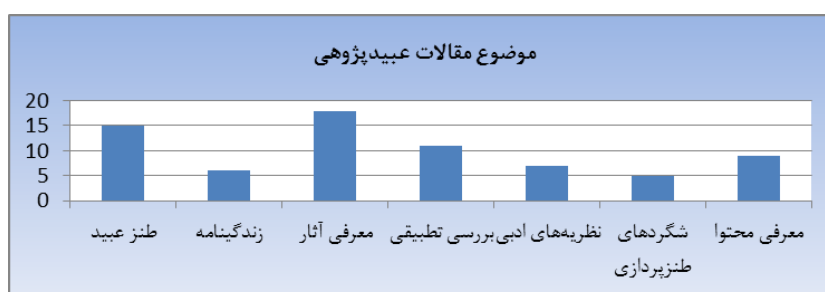
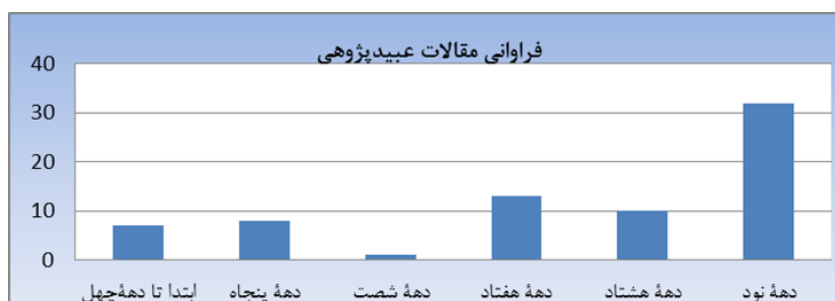
۳. نتیجه‌گیری

بررسی‌ها نشان می‌دهد، نخستین پژوهش‌های انجام شده درباره عیب را پژوهشگران خارجی انجام داده‌اند و در پژوهش‌های خود عیب را فردی هجاگو و آثارش را آثاری غیر اخلاقی معرفی می‌کرده‌اند. این موضوع محققان ایرانی را از جمله، خسرو وارسته و پرویز ناتل خانلری و مجتبی مینوی و ... بر آن داشت تا در جهت معرفی شخصیت عیب و طنز وی مقالاتی چاپ کنند و چون مقوله طنز هنوز به معنای آنچه امروز به کار می‌رود، تعریف شده نبود، در مقالات اولیه، طنز و هزل در کنار هم در توصیف آثار عیب به کار گرفته

شده و معنای یکسانی داشتند. رفته رفته مرزهای میان طنز و هجو و هزل با کمک تحلیل آثار عید و درک تفاوت‌های آن با آثار هجو و هزل، مشخص شد و عنصر انتقاد اجتماعی و سیاسی مشخصه مهم طنز برشمرده شد.

پژوهش درباره عید و آثار او در دهه‌های مختلف رواج داشته و این موضوع، بیشترین مقالات حوزه طنز را به خود اختصاص داده است. این پژوهش نشان می‌دهد در سال‌های نخست، موضوع مقالات اغلب معرفی عید زاکانی و طنز اجتماعی عید و معرفی آثار او است. این مقالات بیشتر رویکردی توصیفی داشته و از تحلیل و استدلال بهره کمی دارند. زبان مقالات، اغلب ادبی است و نویسندگان میل به انشاپردازی و کلی‌گویی دارند و به جزئیات نمی‌پردازند. و در دهه شصت تنها یک مقاله نوشته شده است که به لحاظ کیفیت نسبت به مقالات دوره قبل بهتر است. در دهه هفتاد علاوه بر پرداختن به زندگی و طنزپردازی عید، به معرفی و بررسی آثار عید و مقایسه این آثار با آثار دیگران همچون حافظ و یغمای جندقی نیز پرداخته شده است. البته هنوز مقالات رویکردی توصیفی دارند و از تحلیل‌های عمیق علمی در آن‌ها خبری نیست. در دهه هفتاد موضوع بیشتر مقالات معرفی آثار عید است و مقالات همچنان رویکردی توصیفی دارند و به تحلیل خاصی نپرداخته‌اند. از نظر ساختار نیز فاقد ساختار مقالات علمی به معنای امروزی هستند. محمدجعفر محجوب مهم‌ترین پژوهشگر این دوره در زمینه معرفی آثار عید و دست‌نویس‌های آن است که با مقالات خود به شناخت بهتر و علمی‌تر عید زاکانی و آثارش کمک کرده است. مقالات وی جزء تأثیرگذارترین مقالات در حوزه عیدپژوهی به شمار می‌رود. در دهه هشتاد، مقالات علمی به لحاظ محتوا و ساختار رشد چشمگیری داشتند و موضوعات متنوع و جدیدی همچون بررسی‌های تطبیقی، مطالعات ادبیات کودک و نوجوان، نظریه‌های ادبی نیز در نگاه تازه به آثار عید مؤثر بود، اما مقالات در این بررسی‌ها مبتدیانه نوشته شده‌اند و اغلب فاقد تحلیل‌ها و استدلال‌ها و ارائه آمارهای علمی هستند. در دهه نود مقالات به لحاظ کمی و کیفی رشد بیشتری دارند و از ساختار و محتوای علمی‌تری برخوردار هستند هرچند در لابه‌لای این مقالات نیز مقالات غیر علمی

نیز مشاهده می‌شود ولی ساختار اکثر مقالات علمی است. به لحاظ محتوا نیز بسیار متنوع و علمی‌تر از ده‌های پیشین است اما همچنان کم بودن تحلیل‌ها و مستند نکردن ادعاها با استفاده از آمار و نمودارها از معایب و نقاط ضعف مقالات این حوزه محسوب می‌شود. بررسی‌ها نشان می‌دهد، بیشترین مقالات حوزه عیب‌پژوهی در دهه نود نوشته شده است و به لحاظ کیفیت نیز این مقالات دارای تنوع موضوع و ساختارهای علمی و نسبت به مقالات پیشین از قدرت تحلیل بیشتری برخوردارند. با این همه دارای نقاط ضعفی هستند از جمله: تسلط نداشتن بر نظریه‌ها و بررسی آثار عیب براساس نظریه‌های ادبی، ارائه نکردن آمار دقیقی از میزان کاربرد شگردهای طنزپردازی، اهمیت زیاد به ساختار مقاله و کلیشه‌ای شدن آن و توجه کمتر به محتوا و استدلال و تحلیل‌های علمی. پس از دهه نود بیشترین مقالات حوزه عیب‌پژوهی، در دهه هفتاد نوشته شده است، اما مقالات دهه هشتاد اگرچه به لحاظ کمیت کمتر از مقالات دهه هفتاد است؛ به لحاظ کیفیت و تنوع موضوع نسبت به مقالات پیشین ساختار و محتوای علمی‌تری دارند. با این همه پیشنهاد می‌شود پژوهشگران حوزه عیب‌پژوهی با محدود کردن گستره پژوهش‌ها و تمرکز بر جزییات و استفاده از آمار و استناد به منابع و داده‌های علمی، تسلط بر شیوه‌های نوین پژوهش‌های تطبیقی و نظریه‌های ادبی، توجه بیشتر به جنبه‌های تحلیلی و استدلالی، به ارتقای سطح علمی مقالات کمک کنند. بررسی‌ها نشان می‌دهد بیشترین پژوهش‌های این حوزه در زمینه معرفی آثار و بررسی محتوای آن‌ها انجام شده است؛ از این رو لازم است پژوهش‌هایی در زمینه نقد نوین و نظریه‌های ادبی جدید و پرداختن به جنبه‌های زبان‌شناسی، نشانه‌شناسی، ساختارگرایی و... بر آثار عیب انجام پذیرد. در جدول‌های زیر فراوانی مقالات در دهه‌های مختلف و نیز تنوع محتوای مقالات عیب‌پژوهی، نشان داده شده است.

منابع

- ابراهیمی‌پور، زهرا، (۱۳۹۰). «عناصر طنزآمیز در آثار عبید زاکانی». **رشد آموزش زبان و ادب فارسی**، شماره ۹۹، صص ۳۴-۳۰.
- امیدسالار، محمود، (۱۳۶۶). «ملاحظات دربارۀ لطائف عبید زاکانی در رسالۀ دلگشا». **ایران‌نامه**، شماره ۲۲، صص ۲۴۷-۲۲۸.
- بارانی، محمد، (۱۳۸۵). «شام شقاوت زمانه در باریک بینی‌های عبید». **مجله زبان و ادبیات فارسی** دانشگاه سیستان و بلوچستان، سال چهارم، شماره ۶، صص ۷۲-۵۶.
- باقری، بهادر و صدیقه مسعودی، (۱۳۹۰). «تحلیل بسامدی نقد اجتماعی در آثار عبید زاکانی». **پژوهش‌های ادبی**، شماره ۳۱-۳۲، صص ۳۲-۹.
- بزرگی، علی‌جان، (۱۳۸۵). «فلسفۀ شعر سیاسی عبید زاکانی». **قند پارسی**، شماره ۳۳ و ۳۴، صص ۱۴۹-۱۳۲.
- بهمنی، اردشیر، (۱۳۵۵). «عبید شاعر هزل و طنز؛ مشتمل بر پژوهشی در احوال عبید و اوضاع سیاسی، اخلاقی و اجتماعی عصر وی». **ارمغان**، دوره ۴۵، شماره ۸۷، صص ۴۳۹-۴۳۳.
- بهمنی، اردشیر، (۱۳۵۵). «عبید شاعر هزل و طنز». **ارمغان**، شماره ۹، صص ۴۹۷-۵۰۱.

- بیگ‌زاده، خلیل و ساناز خوش‌حساب (۱۳۹۵)، «بررسی طنز در حکایت‌های رساله دلگشا براساس الگوی رابرت لیو». **زبان و ادب فارسی**، سال شصت و نهم، شماره ۲۳۴، صص ۳۲-۱۸
- پورجوادی، نصرالله، (۱۳۸۰). «دو فرهنگ طنزآمیز از اصطلاحات صوفیان در اسامی غذاها». **نامه فرهنگستان**، دوره ۵، شماره ۱ (پیاپی ۱۷)، صص ۴۲-۳۵
- جلالی، مریم، (۱۳۹۶). «وجوه ابهام نحوی در ساختار طنزهای رساله دلگشا با تکیه بر تئوری فونازی». **پژوهش‌های زبانشناختی در زبان‌های خارجی**، دوره ۷، شماره ۲، صص ۳۷۶-۳۵۵
- چفتچی، حسن، (۱۳۷۸). «یک اثر ناشناخته از عبید زاکانی: شرح الجغمینی». **ایران‌شناسی**، سال یازدهم، شماره ۴، صص ۸۷۶-۸۷۳
- حاجیان، خدیجه و لیلا احمدی، (۱۳۹۶). «نگاهی به سیر تاریخی و موضوعی مقالات حافظ‌پژوهی از آغاز تا سال ۱۳۹۰». **مطالعات ایرانی**، سال شانزدهم، شماره ۳۱، صص ۵۲-۳۶
- حری، ابوالفضل، (۱۳۹۷). «کاربست نظریه معنایی انگاره‌بنیاد در طنزهای اقلیمی رساله دلگشا». **جستارهای زبانی**، دوره ۹، پیاپی ۴۴، شماره ۲، صص ۸۷-۶۳
- حسن‌لی، کاووس، (۱۳۸۰). **فرهنگ سعدی پژوهی**، شیراز: مرکز سعدی‌شناسی.
- حقیقی، فرزاد، (۱۳۹۹). «موش و گربه منسوب به عبید زاکانی و روایت‌های گوناگون آن». **فرهنگ و ادبیات عامه**، سال هشتم، شماره ۳۵، صص ۲۱۹-۱۸۹
- حکیم آذر، محمد، (۱۳۹۴). «تأملی در محتوای اجتماعی طنز عبید». **پژوهش‌های نقد ادبی و سبک‌شناسی**، پیاپی ۲۲، شماره ۲، صص ۱۲۱-۹۷
- حلبی، علی‌اصغر، (۱۳۸۴). **زاکانی‌نامه**، چاپ اول، تهران: زوار
- حلبی، علی‌اصغر، (۱۳۷۷). **عبید زاکانی بنیانگذاران فرهنگ امروز**، شماره ۴۷، تهران: طرح نو
- حیدری، علی، (۱۳۹۸). **مقاله‌شناسی توصیفی انتقادی حافظ‌پژوهی از سال ۱۳۷۱ تا ۱۳۸۰**، رساله دکتری تخصصی، راهنما: ابوالقاسم قوام، مشاور: عبدالله رادمرد، دانشگاه فردوسی مشهد
- ذوالفقاریان، فاطمه و مرتضی منشادی، (۱۳۹۸). «پدیدار وارونه خویش‌کاری در اخلاق الاشراف عبید زاکانی». **جامعه‌شناسی سیاسی ایران**، سال دوم، پیاپی ۵، شماره ۱، صص ۹۳-۷۵
- رادفر، ابوالقاسم، (۱۳۸۵). «عبید زاکانی نابغه هزل و طنز در سده هشتم». **قند پارسی**، شماره ۳۵، صص ۱۶۲-۱۵۳
- رستمی، فرشته، (۱۳۸۷). «ادبیات شگرف و عبید زاکانی». **متن پژوهی ادبی**، شماره ۳۵، صص ۸۳-

- زارعی، مهرداد و عفت نقابی، (۱۳۹۹). «رد پای نثر عید زاکانی در کاریکلماتورهای پرویز شاپور». **نثر پژوهی ادب فارسی**، دانشگاه شهید باهنر کرمان، سال بیست و سوم، شماره ۴۷، صص ۱۰۰-۷۶
- زاکانی، عید، (۱۳۸۲). **کلیات عید زاکانی**، (تصحیح، تحقیق، شرح و ترجمه حکایات عربی)، ترجمه پرویز اتابکی، چاپ دوم، تهران: زوار
- س. ص، (۱۳۰۴). «عید زاکانی». **فرهنگ**، سال دوم، شماره ۱۲، صص ۴۱۷-۴۱۱
- صادقی، علی اشرف، (۱۳۷۹). «یک فهلولی دیگر از عید زاکانی (؟)». **زبان‌شناسی**، شماره ۲۹، صص ۱۷-۱۵
- صالحی، عسکر و سونیا بهرو بنمار، (۱۳۹۹). «بررسی حکایت‌های عید زاکانی از منظر مینی‌مالیسم». **مطالعات داستانی**، سال ششم، شماره ۲، صص ۷۴-۵۵
- صنیع، مهین، (۱۳۵۴). عید شاعری ناشناخته، نشریه وحید، شماره ۱۸۸، صص ۱۱۴۸-۱۱۴۵
- عرب‌نژاد، زینب و دیگران، (۱۳۹۷). «بررسی تطبیقی دو حماسه مضحک، موش و گربه و تجاوز به طره گیسو». **ادبیات تطبیقی**، دانشگاه شهید باهنر کرمان، سال دهم، شماره ۱۹، صص ۱۵۶-۱۳۷
- عظمت‌مدار فرد، فاطمه و دیگران، (۱۳۹۷). «بررسی ظرفیت سه داستان از رساله دلگشای عید زاکانی براساس مؤلفه‌های تفکر فلسفی لیپمن». **مطالعات ادبیات کودک دانشگاه شیراز**، سال نهم، پیاپی ۱۸، شماره ۲، صص ۱۲۲-۹۹
- کریمی، مهناز و سید احمد حسینی کازرونی، (۱۳۹۳). «پیشینه عصیان سیاسی و نقد قدرت در اشعار سیف فرغانی و عید زاکانی». **تحلیل و نقد متون زبان و ادبیات فارسی**، شماره ۲۲، صص ۵۴-۳۴
- کریمی، علی اشرف و دیگران، (۱۴۰۰). «بررسی شگردهای طنزپردازی عید زاکانی». **سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی (بهار ادب)**، دوره ۱۴، شماره ۶۳، صص ۵۰-۳۵
- گل محمدی، یدالله، (۱۳۹۴). **بررسی سیر تحول شاهنامه‌پژوهی در ایران از سال ۱۳۸۶ تا سال ۱۳۹۲**، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، راهنما: مهدی محبتی، مشاور: فریده وجدانی، دانشگاه زنجان
- گنج‌کریمی، الهام و دیگران، (۱۳۹۹). «آسیب‌شناسی مقالات عطارپژوهی در حوزه ادبیات تطبیقی». **کاوش‌نامه**، سال بیست و یکم، شماره ۴۶، صص ۹۸-۶۹
- گندم‌کاری، پروانه و محمدرضا قاری، (۱۳۹۹). «مقایسه تطبیقی عشاق‌نامه عید زاکانی و روح العاشقین شاه شجاع کرمانی از منظر ساختار ده‌نامه سرایی». **سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی (بهار ادب)**، سال سیزدهم، پیاپی ۴۸، شماره ۲، صص ۲۳۲-۲۱۳
- مجبایی، جواد، (۱۳۹۵). **تاریخ طنز ادبی ایران**، تهران: نشر ثالث

- محبوب، محمدجعفر، (۱۳۷۳). «بررسی آثار عبید زاکانی». **ایران‌شناسی**، سال ششم، شماره ۳، صص ۴۹۱-۵۰۹
- مینوی، مجتبی، (۱۳۳۶). «قصه موش و گربه منظوم». **یغما**، شماره ۱۱۳، صص ۴۰۱-۴۱۶
- ناتل خانلری، پرویز، (۱۳۲۵). «عبید یک منتقد اجتماعی زبردست». **سخن**، شماره ۶ و ۷، صص ۹۷-۸۶
- نظری منظم، هادی و فرشته آذرینا، (۱۳۹۵). «بررسی تطبیقی طنز در آثار جاحظ و عبید زاکانی». **کاوش‌نامه ادبیات تطبیقی**، سال پنجم، شماره ۲۲، صص ۲۵۰-۲۳۵
- نظری منظم، هادی و سید مهدی مسبوق، (۱۳۹۳). «رسالت طنز در شعر ابوالشقمق و عبید زاکانی». **ادبیات تطبیقی**، سال ششم، شماره ۱۱، صص ۴۰۲-۴۲۲
- نوح، نصرت‌الله، (۱۳۵۶). «یغمای جندقی عبیدی دیگر در دوره قاجار(۲)». **یغما**، شماره ۳۵۴، صص ۷۳۱-۷۳۷
- نوروزی، زینب، (۱۳۸۵). بررسی تحلیلی توصیفی مقالات فارسی مربوط به نظامی در ایران (۱۳۰۰-۱۳۸۰)، استاد راهنما: محمدحسین کرمی، دانشگاه شیراز
- وارسته، خسرو، (۱۳۳۵). «عبید زاکانی هزال یا حکیم؟». **مردم‌شناسی و فرهنگ عامه**، سال اول، شماره ۳، صص ۱۳۷-۱۲۸
- وامقی، ایرج، (۱۳۴۸). «جهنمی است هجاگو: عبید زاکانی! (تحقیقی درباره عبید زاکانی)» (۳). **نگین**، شماره ۵۲، صص ۱۶-۱۵
- وامقی، ایرج، (۱۳۳۶). «عبید زاکانی طنزپرداز روزگاران خاموشی». **آشنا**، شماره ۳۴، صص ۷۵-۶۴

References

- Arabnejad, Z., & others, (2017). "A comparative study of two funny epics, the mouse and the cat and the rape of Giso", *comparative literature*, Shahid Bahonar University of Kerman, 10th year, (19), 137-156 (in Persian)
- Azmat Madar Fard, F. & others, (2017). "Investigating the capacity of three stories from Obeyd Zakani's heart-warming treatise based on the components of Lipman's philosophical thinking", *Children's literature studies*. Shiraz University, 9th year, series 18, (2), 99-122(in Persian)
- Bagheri, B.; Masoudi, Sedigheh. (2013). "Analysis of the frequency of social criticism in the works of Obeyd Zakani", *Literary Researches*, No. (31&32), 9-32. (in persian)

- Barani, M., (2015). "Sham Shaghavat Zamaneh in Obeyd's narrow visions", *Sistan and Baluchistan University Persian Language and Literature Magazine*, 4th year, (6) 56-72. (in persian)
- Bahmani, A., (1976). "Obeyd, the poet of humor and satire; a research about Obaid and the political, moral and social conditions of his era". *Armaghan*, Volume 45, No. 7 and 8, 439-433. (in persian)
- Bahmani, A., (1976). "Obeyd, a comic poet". *Armaghan*, (9), 497-501. (in persian)
- Begzadeh, K., and Khoshhesab S., (2016), analysis of humor in the anecdotes of Delgosha's treatise based on the model of Robert Liu. *Persian language and literature*, year 69, (234), 18-32. (in persian)
- bozorgi, A., (2006). Obeyd Zakani's philosophy of political poetry, *Ghande Parsi*, (33& 34), 132-149. (in persian)
- Cheftchi, H., (1999). An unknown work of Obeyd Zakani: Commentary of al-Chaghmini. *Iranology*, year 11, (4), 876-873. (in persian)
- Ebrahimipour, Z., (2011). Humorous elements in Obeyd Zakani's works. *The growth of Persian language and literature education*, (99), 30-34. (in persian)
- Ganj Karimi, E., & others, (2019). Pathology of Attar research articles in the field of comparative literature, *Kaushnameh*, 21st year, (46), 69-98. (in persian)
- Golmohammadi, Y., (2014). Examining the evolution of Shahnameh studies in Iran from 1386 to 1392, master's thesis, supervisor, Mehdi Mohabati, advisor, Farideh Vodjani, Zanjan University.(in persian)
- Gandom kari, P., & Qari, M., (2019). A comparative comparison of Obeyd Zakani's love letter and Shah Shuja Kermani's Ruh al-Ashqeen from the perspective of ten-name writing structure, *stylistics of Persian poetry and prose (Bahar Adeb)*, 13th year, series 48, (2), 213-232. (in persian)
- Hajian, Kh., & Ahmadi, L., (2016). A look at the historical and thematic course of Hafez Pajohi's articles from the beginning to 2013, *Iranian Studies*, 16th year, (31), 36-52. (in persian)
- Hasanli, K., (2008). Saadi Studies Dictionary, Shiraz: center for Saadi Studies. (in persian)
- Haghighi, F., (2019). Mouse and Cat attributed to Obeyd Zakani and its various narratives in popular culture and literature, 8th year, (35), 189-219. (in persian)

- Hakim Azar, M., (2014). A reflection on the social content of Obeyd 's humor. *Literary Criticism and Stylistic Researches*, Papi, 22.(2), 97-121. (in persian)
- Halabi, A.,(2005). *Zakaninameh*, first edition, Tehran, Zovar. (in persian)
- Halabi, A.,(1998). *Obeyd Zakani, the founder of Today's culture*, (47), Tehran: Tarhe Now. (in persian)
- Heydari, A., (2018). Descriptive and critical essays on Hafez Pajohu from asim Qavam, advisor,A1371 to 1380, PhD thesis, supervisor: Abul Q bdullah Radmard, Ferdowsi University of Mashhad. (in persian)
- Hori, A., (2017). The application of the theory of image-based semantics in climate satires, Delgoshā treatise, Linguistic essays, (2), 63-87.(in persian)
- Jalali, M., (2016). Aspects of syntactic ambiguity in the structure of satires in Delgoshā's treatise based on the theory of funagy. *Linguistic Researches in Foreign Languages*, Volume 7, (2), 355-376. (in persian)
- Karmi, M., & Hosseini Kazerouni S. A., (2013). The background of political rebellion and criticism of power in the poems of Saif Farghani and Obeyd Zakani, analysis and criticism of Persian language and literature text (22), 34-54. (In persian)
- Karimi, A., & others, (2021). A review of Obeyd Zakani's satirical techniques. *Stylistics of Persian poetry and prose (Bahar Adab)*, Volume 14, (63), 35-50. (In persian)
- Mojabi, J., (2015). *The history of iranian literary humor*, Tehran,Third Edition. (in persian)
- Mahjoub, M., (1994). Review of Obaid Zakani's works, *Iranology*, Year 6, (3), 491-509. (In persian)
- Minawi, M., (1957). The Story of a Mouse and a Cat in Poems, *Yaghma Magazine*, (113), 416-401. (in persian)
- Natel Khanleri, P., (1946). Obeyd, a great social critic, *Sokhan*. (6 & 7), 86-97. (in persian)
- Nazari, H., & Azarnia F., (2015). A comparative analysis of humor in the works of Jahiz and Obaid Zakani. *Comparative Literature Survey*, (22), 235-250. (in persian)
- Nazari ., H., & Masbouq S. M., (2013). The role of humor in the poetry of Abol al-Shmagmaq and Obeid Zakani, *Comparative Literature*, Year 6, (11), 402-422. (In persian)

- Nowrozi, Z., (2015). Analytical and descriptive analysis of Persian articles related to the military in Iran (1380-1300), supervisor, Mohammad Hossein Karimi, Shiraz University. (in persian)
- Nuh, N., (1977). Yaghma Jandaghi, another Obeyd in the Qajar period (2) Yaghma, (354), 737-731. (in persian)
- Omidshah, M., (1987). "Remarks about Lataif Obeyd Zakani in " Resaleye Delgoshah", *Iran Nameh*, (22), 228-247. (In persian)
- Porjavadi, N., (2008). Two satirical dictionaries of Sufi terms in the names of foods, *Nameye Farhangistan*, (1) (series 17), 42-35
- Radfar, A., (2006). Obeyd Zakani, the genius of comedy in the 8th century, *Ghand e Parsi*, (35), 153-162. (In persian)
- Rostami, F., (2008). Fine Literature and Obeyd Zakani, *Literary Research Text*, (35), 54-83. (in persian)
- S. p., (1304). *Obeyd Zakani*. Farhang, second year, (12), 411-417. (in persian)
- Sadeghi, A., (2000). "Another Fahlavi by Obeyd Zakani", *Linguistics*, (29), 15-17. (In persian)
- Sani, M., (1975). Obeid, an unknown poet, *Vahid Magazine*, (188), 1148-1145. (in persian)
- Salehi, A., & Bahru Benmar S., (2019). Analysis of Obeyd Zakani's stories from the perspective of minimalism, *Fiction Studies*, Year 6, (2), 55-74
- Varasteh, Kh., (1958). "Obeyd Zakani Comic Writer or Sage?" *Anthropology and popular culture*, first year, number (3), 137-128
- Wamqi, I., (1957). Obeyd Zakani, the satirist of the silent times (1376), *Ashna*, (34), 64-75
- Wamqi, I., (1969). *The satirist is from Hell: Obeid Zakani!* (Research on Obeid Zakani) (3). Negin, (52), 15-16
- Zakani, O., (2003). *Koliat Obeyd Zakani*, (Edit, research, description and translation of Arabic anecdotes), translated by Parviz Atabaki, second edition, Tehran: Zovar
- Zarei, M., & Naqabi E., (2019). Traces of Obeyd Zakani's prose in Parviz Shapour's *Karikalamatur*, *Prose Study of Persian Literature*, Shahid Bahnerkerman University, 23rd year, (47), 76-100
- Zulfiqarian, F., & Manshadi M., (2018). The inverted phenomenon of Function in Akhlagh ul Ashraf, Obeyd Zakani, *Iranian Political Sociology*, second year, series 5, (1), 75-93